

minuendo in Exodo scribitur: In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius ^{Exodi. 12.}
 foras, nec os illius confringetis. Et de lateris apertione, in Zacharia: Et aspicient ad ^{Zach. 12.}
 me, quem confixerunt. Et subditur: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habi- ^{Zach. 13.}
 tantibus Hierusalem in ablutionem. Et quis fons ille, nisi qui per aquam, quæ de sa-
 cro latere fluxit, cum sanguine testamenti, significabatur: quæ confixionem lateris cō-
 secuta est, quod Ioannes expressit. Et quod hæc etiam per scripturarum oracula præ-
 dicta sint, aperit Ioannes, cum ait: Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleretur: Os
 non comminuetis ex eo. Hæc scriptura, capite duodecimo Exodi habetur. Et iterum
 alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Hæc, Zachariæ duodecimo.
 Nunc ad sepulturam domini transit Ioannes, & quibus dominus hunc deferre uoluit
 „ honorem ut sepeliretur ab eis, aperit dicens. ¶ Post hæc autem rogauit Pilatum Io- 143
 „ seph ab Arimathia (eo quod esset discipulus IESV, occultus autem propter metum
 „ Iudæorum) ut tolleret corpus IESV. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus
 „ IESV. Venit autem & Nicodemus, qui uenerat ad IESVM nocte primum, ferens mi-
 „ xturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus IESV, & li-
 „ gauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in lo-
 „ co ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quis-
 „ quam positus fuerat. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monu-
 „ mentum, posuerunt IESVM. ¶ Id de Ioseph, dicunt etiam Matthæus, Marcus, & Lu-
 „ cas, & manifestè quidem Matthæus, quod esset discipulus: sed adijcit Ioannes, Occul-
 „ tus autem propter metum Iudæorum. Et expediebat magis tunc quod occultus fuis-
 „ set, dummodo non propter metum Iudæorum: sed propter dispensationem sepelien-
 „ di corpus IESV, quod paternæ fuit uoluntatis: at metus ille erat humanæ ipsius Ioseph
 „ infirmitatis. Et addit, Nicodemum quendam Iudæorum principem, qui prius capite
 „ tertio huius dictus est uenisse nocte ad IESVM, se ipsi Ioseph adiunxisse, ferentem mi-
 „ sturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum. Qui duo principes corpus IESV sepe-
 „ lierunt. Acceperunt autem corpus IESV, & ligauerunt eum linteis cum aromatibus,
 „ sicut mos est Iudæis sepelire. Et ubi sepultus fuerit, aperit hoc modo. Erat autem in lo-
 „ co ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondū quis-
 „ quam positus fuerat. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, posuerunt IESVM.
 „ Quid est, Propter parasceuen? Quia adhuc parasceue erat: nam durante adhuc die, ci-
 „ tra uesperam, sepulchro corpus IESV conditum est, quod & IESVM homonyme Io-
 „ annes appellat. Ergo nunc in immortalitate suscipiamus IESVM, in unguentis gra-
 „ tiarum suarum, multiplicata iustitiæ suæ libra, in pura conscientia, ut in linteis mūdis.
 „ Sit illi mens nostra, ut petra fide solidissima, nullius alterius quàm ipsius admittens fi-
 „ dem. Simus illi ut hortus floridissimus. Simus discipuli intrepidi, ut in ipso, & per
 „ ipsum, in spiritu suo deum laudare possimus, & semper, & ubiq; profundissimo cor-
 „ de dicere: Soli deo patri, & filio, & spiritui sancto, uni deo, deo nostro, omnis honor,
 „ uirtus & gloria, in omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT VIGESIMVM.

Na autem sabbati, Maria Magdalene uenit mane, cum ad- 144
 huc tenebræ essent ad monumentum, & uidit lapidem sub-
 latum à monumento. Cucurrit ergo & uenit ad Simonem
 Petrum, & ad alium discipulum quem amabat IESVS, &
 5 dicit illis: Tulerunt dominum de monumento, & nescimus
 ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & uenerunt ad

monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcurrebat citius Petro, & uenit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, uidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & uidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui uenerat primus ad monumentum, & uidit & credidit: nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. ¶ Maria autem stabat ad monumentum foris, 145 plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se & prospexit in monumentum, & uidit duos angelos in albis sedentes: unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum erat corpus IESU. Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidit IESUM stantem, & non sciebat quia IESUS 20 est. Dicit ei IESUS: Mulier quid ploras? Quem quæris? Illa existimans, quia hortolanus esset, dicit ei: Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei IESUS: Maria. Conuersa illa dicit ei: Raboni, quod dicitur magister. Dicit ei IESUS: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic 25 eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: deum meum, & deum uestrum. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, quia uidi dominum, & hæc dixit mihi. ¶ Cum ergo sero esset die illo una sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudeorum: uenit IESUS & stetit in medio, & dicit eis: Pax uobis. Et cum hæc dixisset, 30 ostendit eis manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli uiso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. Sicut misit me pater, & ego mitto uos. Hæc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. ¶ Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando uenit 35 IESUS. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus dominum. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit IESUS ianuis clausis, & stetit in medio, & dicit eis: Pax uobis. Deinde dicit Thomæ: 40 Infer digitum tuum huc, & uide manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit: Dominus meus, & deus meus. Dicit ei IESUS: Quia uidisti me Thomas, credidisti: beati qui non uiderunt, & crediderunt. ¶ Multa quidem & alia 45 signa fecit IESUS in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia IESUS est CHRISTUS filius dei: & ut credentes, uitam habeatis in nomine eius.

ANNOTATIONES BREVES XXIX. CIRCA LITERAM CAP. XX.

1	sabbati τῶν σαββάτων plurale.	16	rursus inclinauit se - & prospexit	31	& infra. latus * αὐτοῦ suum.
2	uidit βλέπει præsens, & infra,	18	IESV. * ☉ Et	32	eis * ὁ ἰησοῦς IESVS
3	Cucurrit ἤρξατο præsens, & infra,	19	posuerūt eū. * ☉ Et	32	mitto uos. * ☉ Et
8	primus prior & infra.	22	sustulisti ἔβασαντες asportasti	35	Didymus, δίδυμος Gemellus
10	uidit θεωρεῖ præsens, & infra.	26	patrē uestrum, * ☉ &	37	fixuram τὸν τύπον uestigium
12	ille * ἄλλος alius	27	quia uidi ὅτι ἑώρακε quod uidit præteritum.	38	locum τὸν τύπον uestigium
14	oportuit ἔδει præsens.	28	mihī. αὐτῇ sibi	40	dixit - eis.
14	iterum	28	die illo die illa	42	incredulus, sed fidelis. ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός infidelis, sed fidelis.
		28	una. s. die	42	incredulus, sed credul⁹ fidelis. * καὶ Et
		30	hæc τοῦτο singulare.	42	& dixit * αὐτῷ εἰ.
				43	uidisti me - Thoma

COMMENTARIUS IN CAPVT VIGESIMVM.

 Vid exacto sabbato acciderit, quod alij euangelistæ aut non narrauerūt, aut non admodū expresserunt, subdit Ioannes, dicens. ¶ Vna autem sab-
 bati Maria Magdalene uenit mane, cū adhuc tenebræ essent, ad monu-
 mentum, & uidit lapidē sublatū à monumento. Cucurrit ergo & uenit
 ad Simonem Petrum, & ad aliū discipulum quem amabat IESVS, & dicit illis: Tu-
 lerunt dominum de monumēto, & nescimus ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus,
 & ille alius discipulus, & uenerunt ad monumētum. Currebant autē duo simul, & ille
 alius discipulus præcucurrit citius Petro, & uenit primus ad monumentum. Et cū se
 inclinasset, uidit posita lintheamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus se-
 quens eum, & introiuit in monumentum. Et uidit lintheamina posita, & sudariū quod
 fuerat super caput eius, non cum lintheaminibus positum, sed separatim inuolutum in
 unū locum. Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui uenerat primus ad monumen-
 tum, & uidit et credidit. Nondū enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mor-
 tuis resurgere. Abierunt ergo iterū discipuli ad semetipsos. ¶ Vna (inquit) σαββάτων,
 id est sabbatorū. Hæc est prima dies sabbatorū, quæ ob honorem resurrectionis, à do-
 mino uitæ dominica dicta est: & ita quæ à gētibus dies solis fuerat nuncupata, nunc
 à sole iustitiæ, & domino totius maiestatis, multo melius dominicæ nomē sortita est.
 Hac die mane cum adhuc tenebræ essent, id est in ipso diluculo, & nondū exorto so-
 le, uenit Maria Magdalene ad monumentū: sed ex Matthæo, Marco, & Luca, cū qui
 busdam alijs comitibus, quarū quasdā proprijs exprimunt nominibus. Et hæc est pri-
 ma earum accessio ad monumentum, quæ ab euangelistis est expressa. nam & aliā tan-
 gunt, orto iam sole. Et in illo primo ad monumentū accessu, Maria Magdalene, eadē
 quæ prius, quæ & unica est euangelica Maria Magdalene, id est in euangelijs hoc no-

Matth. 28
 Marci. 16
 Luc. 24

mine nuncupata, uidit lapidem sublatum à monumento. De quo lapide dicit euangelista, qui fuerat aduolutus ad ostium monumenti: & ex Matthæo sigillatus præfatis permissioe adhibitis custodibus. Et introiuit ex Luca. Et etiam aspectibus angelorum & ipsa & sociæ eius fuerunt territæ, annunciantium dominum resurrexisse. Ipsa uero, quia non reperit corpus domini in monumento (quod hic ait Ioannes) magis credidit sublatum. Currit ergo & uenit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat IESVS, & dicit illis: Tulerunt dominum de monumento, & nescimus quem amabat IESVS, Alius discipulus quem amabat IESVS, Ioannes erat, ut & iam dictum est, Quod si IESVS eum amabat, quis dubitat quin ipse uicissim IESVM amaret: Certè post uirginem matrem, nullum alium arbitror, ipso diuinæ charitatis fuisse capacior. Parum est quod quis amat IESVM: at maximum, quod IESVS quempiam amat. Amor IESV quo aliquem amat, lux in sole, sed in infinito sole: amor uero quo quis amat etiam ipsum IESVM, lux solis in oculi capacitate, & finita quidem capacitate. Maximum ergo erat, quod Ioannes dicebat, Quæ diligebat IESVS: per exiguum autem fuisse, si dixisset: Et alius discipulus qui amabat IESVM. Et Petrus & Ioannes audita Maria Magdalena, nuncio illo permoti, & quod illa dicebat dominum è monumento sublatum: & quod insuper ex Luca, illa, aut comites eius dicebant se uisionem angelorum uidisse, qui dicebant eum uiuere, celeri cursu uenerunt ad monumentum: sed utriusque simul currētibus, præcurrit Ioannes, & prior uenit ad monumentum, id est ad tugurium, ædiculam, et septum quo claudebatur sepulchrum: et ostio aperto (nam lapidem, quo clausum fuerat, in aduentu suo excusserat angelus, deturbatis custodibus, & statim ob angeli aduentum, terrificam lapidis reuolutionem & terræ motum, ubi ex stupore ad se redierunt, ut uerisimile est, fugientibus) Ioannes inclinauit caput in domunculam, & uidit linteamina posita: plenarium tamen ingressum distulit dum uenisset Petrus. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum. Et uidit linteamina posita & sudarium, quod fuerat super caput eius: non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Hic historiarum locus, clarus est, neque ulla expositione eget. Linteamen primum, id erat in quo ponebantur unguenta, & quod corpori inuncto proximè adhærebat: aliud linteamen externum erat, quod institis circa corpus instar sedentis in sepulchro collocatum, quasi ad resurrectionem paratum, ligari solebat. Sudarium autem, aliud linteamē erat complicatum, capiti superpositum, quasi foret ad expectatam, & imminentem resurrectionem, indumentum. Hic modus erat sepeliendi Iudæorum, & maximè pharisæorum, qui resurrectionem mortuorum credebant, & hunc sepeliendi modum pro resurrectionis symbolo habebant. Ligauerunt eum (inquit superiori numero euangelista) linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Illa ergo linteamina erant de quibus & Lucas meminit, sed sudarium non expressit: quod hic facit Ioannes. nam & Petrus (ut ait) uidit sudarium quod fuerat super caput eius positum: non cum linteaminibus, sed separatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo cum Petrus ingressus est domunculam illam sepulchri, introiuit & ille discipulus qui uenerat prior ad monumentum, & uidit. Quid uidit? Quicquid uidit Petrus. Et credidit. Quid credidit? Quod Maria Magdalene dixerat, è monumento sublatum dominum. nam eius quod ex Luca quædam dixerant angelos sibi dixisse dominum uiuere, nullum ipsis apparebat argumentum. Credidit ergo. Cui? Mariæ, sed adhuc sine fide mansit, similiter & Petrus. Et illius infidelitatis, suam & Petri ignorantiam fuisse causam asserit, dicens: Nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere. Nondum certè nouerant, neque ueterem scripturam, quæ dicit: Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo. neque nouam, quam scripserat uita nostra, mundi salus, CHRISTVS dominus: non in membranæ animalis mortui, non in charta papyracea, sed in cordibus ipsorum. Cuius rei Matthæus

psal. 56.

thæus testis est, apud quæ capite uigesimo dicit dominus: Filius hominis tradet̃ p̃rius
 cipibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum morte. Et subdit: Et tertia die
 resurget. Et frequenter alibi. Similiter & alij euangelistæ. Sed nondum datus erat sensus
 scripturarum, ne quis putet se suo sensu diuinas scripturas intelligere, siue uete-
 res, siue nouas, sed solo sensu qui à deo datur. quis enim est melior apostolis? Et sub-
 dit: Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Non ad deum abierunt, quia sine
 fide, sed ad semetipsos, ad suum sensum: sicut & sine fide uenerant, & corpore cucur-
 rerant non spiritu, & in tenebris non in luce CHRISTI: ut & prius Maria Magdalene
 & sociæ eius. Attamen Maria Magdalene, prior illis in luce curret, & orietur ei lux.
 Quod subdit Ioannes, dicens. ¶ Maria autem stabat ad monumētum foris, plorans. 145
 Dum ergo fleret, inclinauit se & prospexit in monumētum, & uidit duos angelos in
 albis sedentes: unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus IESU:
 Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerūt dominum meum, & nescio
 ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidit IESUM stan-
 tem, & non sciebat quia IESVS est. Dicit ei IESVS: Mulier quid ploras? Quem quæ-
 ris? Illa existimās, quia hortolanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicitō mi-
 hi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei IESVS: Maria. Conuersa illa, dixit ei:
 Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei IESVS: Noli me tangere. Nondū enim ascen-
 di ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem me-
 um, & patrem uestrum: deum meum, & deū uestrū. Venit Maria Magdalene annun-
 cians discipulis, quia uidit dominū, & hæc dixit mihi. ¶ Maria stabat foris, quia domi-
 nus suus nō erat in monumento, sed foris. Et plorabat ob eius absentiam, quæ ut domi-
 num suū, ut liberatorem suum à crudelissima necessitate septem dæmoniorum, ama-
 bat, eius desyderādo præsentiam, qui nusquā nō præsens erat. Et dum fleret, inclinauit
 se & prospexit in monumentum. Cum foris staret plorans, inclinauit se, ut & prius Io-
 annes, & in memoriam magistri prospexit in monumentum, id est in locum ubi posi-
 tus fuerat dominus: ex ipso etiā prospectu loci, materiam lachrymarum quærens &
 acquirens. Et uidit duos angelos in albis sedētes: unum ad caput, & unum ad pedes,
 ubi positum fuerat corpus IESU: siue ut Ioannes habet ὁπου ἔθηκαν τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ,
 ubi posuerant corpus IESU, Ioseph scilicet & Nicodemus. Vnde interpres potius di-
 cere debuit, positum fuerat, quàm positum erat: non enim tunc ibi corpus IESU posi-
 tum erat, quod iam gloriose surrexerat, sed positum fuerat. Hæc solitaria erat, & sic ui-
 dit angelos. Aliæ autem mulieres, aliter uiderunt, siue in primo, siue in secūdo ad mo-
 numentum accessu. Hic autem Mariæ Magdalene, secundus fuit qui ex euangelij in-
 telligi possit, accessus. Et uidit duos illos angelos intra illam sepulchri ædiculam seden-
 tes: unum ubi caput domini IESU erectum steterat, & alterū ubi pedes collocati fue-
 rant. Et uidit eos in uestibus albis: ut quæ angelos passa fuerat impuros, bonos cerne-
 ret in habitu puritatis. Quid enim aliud albor, quàm puritatem designat? Et dicunt
 ei: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt dominum meum, & nescio ubi po-
 suerunt eum. Cum dicebant angeli, Mulier quid ploras? Et apud Lucam, Quid quæ-
 ritis? nequaquam per ignorantiam id quærebant: sed innuebant, isti quidem quod nō
 erat sic plorandum, illis autem quod non erat sic corpus exanime quærendum. Ista ue-
 ro causam sui luctus aperit, quæ & falsa erat, & ex defectu fidei proueniens, dicens:
 Quia tulerunt dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Id, Tulerunt dominū
 meum: falsum erat, & sine fide. Et qui tulerūt: Vt sua, sed falsò, ferebat opinio, Iudæi.
 At cum dicit, Et nescio ubi posuerunt eum: id uerū est quod nesciret, quia nusquā po-
 suerāt, etsi falsò supponebat quod à monumēto alicubi alibi posuerāt. Et nō multum
 hæsit sermoni angelorū, qui ei innuebant oppositū eius quod dixerat, & quasi coele-
 stes excubitores, & fortes si qui auferre uoluissent, custodes, se manifestabant: seden-

tes unus ad caput, & alter ad pedes, ubi Ioseph & Nicodemus posuerant corpus: ut uel sic illi subindicarent, quod Iudæi non tulerant dominum, quod nusquam aliò transulerant, perinde ac si dicerent: Quomodo nobis assidentibus & presentibus, tollere potuissent: Ceterum ubi ea quæ dicta sunt, respondit angelis: conuersa est retrorsum, id est à conspectu sepulchri & angelorum conuersa est ad hortum. Et uidit IESVM statem, & nesciebat quod IESVS est. Dicit ei IESVS: Mulier quid ploras? Quid quaeris? Fide carebat, ideo uisum IESVM non agnouit. Fide enim IESVS cognoscitur. Aliæ mulieres, quæ orto sole ex Marco iterum uisitauerunt monumentum, quia fidem prius habuerant, quod ostendit magnum earum gaudium ex Matthæo, uisum dominum agnouerunt: nam fides est, quæ reuelat oculos, & facit cognoscere deum. Et cum dominus ex modo interrogandi, quo & angeli uisuerant, ploratum ex fidei defectu Mariæ Magdalenes argueret (non enim bene plorat, qui & falsa opinione, & deficiente fide plorat) illa nihilominus in ignorantia perseverans, existimabat ipsum hortolanum esse. Et dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Causam sui luctus aperit ut & angelis, quæ cum fide stare non poterat. Verum cum existimauit eum hortolanum esse, id non omnino malè. Nam cœlestis hortolanus erat, & uniuersus agricola. De quo apud Matthæum: Ecce exiit qui seminatur, seminare. Sed in hoc malè, quod terrenum existimabat, sicuti & terrenam de ipso habebat cogitationem. Porro quod dicebat: Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi: opinabatur eum scire quæ quaereret, & hæc recta fuit opinio: quia ipse non ut ignorans interrogauerat, sed ut causam ploratus improbens. Sciebat enim quem ipsa quaerebat, sed ipsa nesciebat quid quaerebat: quandoquidem nihil erat quod quaerebat, quid enim id quod falsum est, esse possit: Sustulerat tamen ipse, & nullus alius, corpus quod ipsa petebat, & è sepulchro asportauerat: sed non tale, quale ipsa putabat ac petebat, nam uiuum è sepulchro asportauerat, portabat, & portabit in æternum: ipsa uero mortuum petebat. Et ad quid expressit, dicens: Et ego eum tollam? Et ad quid uolebat eum tollere? Procul dubio ut collocaret eum in illo aut alio sepulchro, & amicos, & amicas inuitaret, quæ illi abundè lachrymas & unguenta expenderent: ut his fieri solebat, qui à charis amicis certos dies plorabantur. Sed licet dictum ei fuisset, quod petebat, ubinam scilicet plusquam sacrum illud corpus, & plusquam sanctum positum erat (positum autem erat ad perpetuum animæ uinculum diuinitati semper unitæ, cui diuinitati & ipsum erat semper unitum) non erat tamen suum illud tollere, sed ne tangere quidem, quod sequentia manifestabunt. Hæc ubi dixit, quemadmodum prius se auerterat ab angelis, ita tunc quoque ab eo quem putauit illius horti cultorem, se auertit. At IESVS uolens eam illuminare, quæ nunquam ex se illuminari potuisset, reuocauit ad se, auersam. quid enim aliud fidei defectus facit, quam auersionem à deo? Et proprio nomine eam compellens, cognitionis lumen ei infudit. Et dixit ei IESVS: Maria. Consueto more eam uocauit. Et illa uocata à deo, continuo se & uocantem cognouit (perdita enim erat, & deum perdidit: at uocatio dei omnes saluat, & deum inuenire facit) & conuersa dicit: Rationi, quod dicitur magister mihi. Ecce quomodo uocatio dei illuminat, conuertit, & deum inuenire facit, & cognoscere eum solum esse fidei magistrum. Et continuo uoluit, non (quod dixerat) tollere dominum suum repertum, sed tenere & osculari pedes eius: quod ei tardè credulæ non permisit dominus, quod nihilofecius permisit socijs illius citius credentibus. nec ab re: magis enim purgat gaudium in fide, quam omnes lachrymæ mundi sine fide effusæ, aut cum mala fide. Et dicit ei: Noli me tangere. Inter mulieres illas, nulla legitur hac perseverantius resurrectionis incredula: ut inter apostolos nullus Thomas. Sed hæc prima uidit dominum, sed tangere prohibita est: Thomas, ultimus, & tangere iussus est: ne quis credat Mariam suo merito primam uidisse dominum. Hæc sola fuit dei benignitas, ut cum ea uideretur lætari (quæ ex tanta pertinacia, sic

cia, sic demum suasa erat, ut etiam apostolis suaderet dominum surrexisse: quem admodum & prius suaserat, eum non surrexisse, sed sublatum, unde & illi lachrymarum & in oppositam deuenisse sententiam: ij ad quos mittebatur, de resurrectionis ueritate dubitare non possent, ut neque de resumpti corporis ueritate post testimonium Thomae, posteriores. Et hanc fecit dominus ad apostolos nunciam, dicens ei: Nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: deum meum, & deum uestrum. Particula haec, Nondum enim ascendi ad patrem meum: per parenthesin legenda uidetur, ut non id quod praecedit respiciat (non enim reddere uidetur causam huius, Noli me tangere) sed id potius, Dic eis, Ascendo ad patrem meum. Et id Ascendo, certitudinem praesentis, ac iam existentis habet, & intelligentiam futuri, Ascendam. Et quare id nunciatura erat? Nonne CHRISTVS fuerat apud patrem, postquam dixit, In manus tuas commendo spiritum meum: & iuxta promissionem ad exauditum latronem factam, Hodie mecum eris in paradiso: Immo semper erat apud patrem, sed de ascensione corporali in coelum, quam subinde quadragesima die completurus erat, loquebatur. Dixerat autem eis frequenter, Vado ad patrem, Vado ad eum qui misit me. Ne ergo crederent id esse impletum, misit nunciam, quae diceret id nondum esse adimpletum. De tribus uoluit eos dominus fide praemunire: de uiuifica morte, de uictoriosa resurrectione, & de gloriosa sua ad coelos ascensione. Et quod fratres esset eos nuncupaturus, annuncians eis patrem, quod est nomen dilectionis & consanguinitatis, quia homo erat propter homines, dixit propheta in spiritu, loquens in persona eius, psalmo uigesimo primo: Narrabo nomen tuum fratribus meis. Quod facit, dicendo: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: deum meum, & deum uestrum. Ascendo ad patrem meum, per naturam & essentiam: & patrem uestrum, per adoptionem & gratiam. deum meum, per antiquam generationem & aeternam: & deum uestrum, per nouam creationem & temporaneam, & utrorumque per gloriam: quia pater, gloria filij per comprehensionis immensitatem: caeterorum autem per gloriae incomprehensibilitatem, sed secundum cuiusque captum comprehensibilitatem. Nam solus filius, & quod in diuinitate cum eo est eiusdem naturae, supra omnem comprehensibilitatem & tota incomprehensibili comprehensibilitate patrem nouit: nam ut infinitus est, & infinite. Quod ergo patrem, deum suum nominat, in aequalitate naturae, aeternae suae originis principium honorat. Quod & uult ab hominibus, fidelibus suis suo modo fieri. Et alibi maiorem se appellat, aut formam serui agnoscens, aut in forma dei paternam praeferebat originem, cum in hac forma utriusque sit aequalis honor, indiuisa gloria, omnipotens, aequa, eademque potestas. Vbi autem dominus uerba illa Mariae Magdalenae locutus est, credula nunciavit apostolis. Quorum (quis dubitat) nonnulli ut incredulam nouerant, sic credulae facile crediderunt, aut ad credendum melius fuerunt affecti, ea dicente: Vidi dominum, & haec dixit mihi, Haec scilicet quae dominus iniunxerat ipsi dicenda. Sed dices: Quomodo crediderunt? cum Lucas dicat: Et regressae a monumento nunciauerunt haec omnia illis undecim, & caeteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & caeterae quae cum eis erant, quae dicebant ad apostolos haec. Et uisa sunt ante illos, sicut deliramenta uerba ista, & non crediderunt illis. Id sane in primo Mariae Magdalenae accessu ad monumentum, factum est: non in hoc secundo: quod indicat Lucas, subdens: Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum. Et tunc Maria Magdalene non credebat, sed potius ex Ioanne asseuerabat dominum e monumento sublatum: adeo ut in suam sententiam, immo potius in suum errorem, traxerit Petrum & Ioannem. Sed ut primo illos sic traxit, sic secundo, si non persuasit, adiuuit tamen ad postea citius, faciliusque credendum. Nam ex Luca, etsi prius uisissent incredulam, & tunc (licet difficulter) credulam: nondum tamen crediderunt,

Luce. 24.

illo dicente: Surgens autem IESVS mane prima sabbati: siue (ut Marcus habet) *Ἐπι-
 σὰς δὲ τῆς πρώτης σαββάτου*, Cum surrexisset autem mane prima sabbati, apparuit pri-
 mo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat septem damonia. Illa uadens nunciauit ijs,
 qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus. Et illi audientes, quia uiueret, & uisus es-
 set ab ea, non crediderunt. Vides ne hic luctus & fletus, quos defectus fidei pariebat?
 Et quod, ut de Thoma dominus dixit: Quia uidisti me Thoma, credidisti: sic & de Ma-
 gdalena illa dici potuit, quia uidisti me, credidisti: quemadmodum & ipsa fatebatur, di-
 cens: Vidi dominum. Neque enim angelis credula esse potuit, quod arbitror diuina di-
 spensatione factum fuisse, ut de resurrectione eius firmior fides haberetur. Sic & de
 maximo fidelium persecutore, maximum fecit fidei præconem: ut & fides eius habe-
 retur certior, & omnia noscerentur se solo indultore haberi posse, tam in ijs qui citò
 quàm qui tardè fidem suam admittunt. Et hoc de Magdalena factum, apertius expres-
 sit Ioannes quàm Marcus, cæteri uero suppresserunt. Nunc autem & aliud subdit signum,
 146 quod etiam tangit Lucas: sed hic narrat quæ Lucas dicere omisit, dicens. ¶ Cum er-
 go sero esset die illo, una sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli con-
 gregati propter metum Iudæorum: uenit IESVS, & stetit in medio, & dixit eis: Pax
 uobis. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus. Gausi sunt ergo discipuli ui-
 so domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. Sicut misit me pater, & ego mitto uos.
 Hæc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum. Quorū remiseri-
 tis peccata, remittuntur eis: & quorū retinueritis, retenta sunt. ¶ Cum dicit, Cum er-
 go sero esset die illo una sabbatorum: sero quo secunda dies post magnum sabbatum
 inchoabatur, hic intelligitur. Sex enim dies, diem azymorum sequentes, etiã sabbata
 dicebantur, cū ex lege essent celebres: & tunc quoque quarta dies à die passionis, id est à
 die paschæ, incipiebat. Sed & id factum est ea uespera, qua peregrini ex Emmao ad
 undecim redierunt: quod proculdubio finita die dominica, in ea uespera, qua cœpit se-
 cunda dies post magnum sabbatum, accidit. Et illis aduentantibus, undecim apostoli
 erant Hierosolymis in uno loco congregati. Quare & Thomas cum eis. De qua re
 Marci. 16. sic scribit Marcus: Post hæc autem duobus ex his ambulantis, ostensus est in alia ef-
 figie, euntibus in uillam: & illi euntes nunciauerunt cæteris, nec illis crediderunt. Et
 Lucæ. 24. Lucas sic: Et surgentes eadem hora, regressi sunt in Hierusalem, & inuenerunt con-
 gregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes quod surrexit dominus uerè, &
 apparuit Simoni. At dices: Hæc multum diuersa sunt in Marco, nec illis crediderunt: &
 in Luca, Inuenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes quod
 surrexit dominus uerè. Nam si dicebāt, Surrexit dominus uerè: ergo credebāt domi-
 num surrexisse. At Marcus dixit: Non crediderunt. Nos imus inficias Marcum dixisse,
 quod non crediderunt, aut quod non crediderunt dominum surrexisse: etsi dixerit, Nec il-
 lis crediderunt, ut subaudias, quod dominus ambulauerit cum eis in uia, & tam longum
 sermonem miscuerit cum ipsis, & in pandochio discubuerit. Et hæc causa forsan puta-
 bitur, quod fortè illo tempore apparuit Simoni, etsi crederent (non tamen omnes: in
 Thomas non credebat) dominum surrexisse à mortuis. Sed non dum intelligebant do-
 minum corporaliter simul & apud Simonem, & apud peregrinos potuisse esse: quod
 erat magnum diuinitatis ipsius argumentum. Qui ubique est diuine, & etiã corporaliter
 ubicunque uult. Quod etsi sensus, ratio, intelligentia non capit: id tamen in lumine fidei
 est sole illustrius. Nam pone in eodem temporis articulo sacramentum cœlestis panis
 & calicis benedictionis esse in India, in Africa, in Europa, & in eisdem in innumeris si-
 placet, locis: & uidebis dominum infallibili luce fidei corporaliter simul esse in India,
 in Africa, in Europa, & in qualibet harum plagarum, in quotquot placuerit locis. Et
 quis negabit, cū & hic, & istic, & illic corporaliter simul sit, eū si uoluerit, simul ubique
 & hic, & istic, & illic corporaliter apparere, eodē uel uarijs modis, utcūque ipsi placitum
 fuerit?

fuerit: Sed quādo dominus post apparitionē peregrinis factā, & mutua cū illis collo-
quia, nocte uēnit: tūc ex Ioanne abscesserat Thomas. Et id diuina quidē dispensatiōe
factū, quis ambigat: ut omnīū pertinacior discredēdo, postmodū credulus, fieret cate-
ris credibilior. Ergo dominus noster illa nocte uēnit ad discipulos, & eos qui erāt pa-
riter cum ipsīs, ianuis clausis, aliud diuini corporis ostendens signū: nimirū dotē corpo-
rum ex resurrectione gloriosorū, quam filij resurrectionis ab ipso, in ipso, & propter
ipsum sunt percepturi: quam gloriā in suo corpore primum manifestauit, qđ ex mate-
riali, crasso, & occupāte effectū est spirituale, subtile, & plenū absq; occupatiōe: ut lux
plena est, & nō occupat, sed collata ad corpus gloriosum, crassa est: ut quæ aperturis,
& rimis obturatis opaca loca intrare nō possit. Omne corpus, cœlū, terra, lapis, ferrū
sic est ad corpus gloriosum, ut ad lumē translucidus aēr, translucidū ue uitrū: quinim-
mo corpus gloriosum sine cōparatione, ad omne corpus subtilius est, quā lumē ad
quodcūq; perspicuū. Quod innuit per id quod dicitur: Cū ergo sero esset die illa una
sabbatorū, & fores essent clausæ, ubi erāt discipuli cōgregati propter metū Iudæorū,
uēnit IESVS, & stetit in medio. Et ex Luca ipsi cū nō intelligerēt immortalis corporis
donū, cōturbati fuerūt, existimātes se spiritū uidere. Spiritū enim etiā hæc natura est,
spiritualitas, subtilitas, & (ut ita dicam) inoccupantia. Stetit ergo in medio, & dicit eis:
Pax uobis. Et cū hoc dixisset, ostēdit eis manus & latus. Hoc fecit, ut ipsum agnosce-
rēt, & signa suæ redemptionis intelligerēt: & fidē, sine qua saluari nō poterāt, sibi cō-
pararēt. Gaudiū sunt ergo discipuli uiso domino. Hoc gaudiū, fidei effectus est pariter
& signū: ut alacritas hominis sani, effectus sanitatis pariter & signū. Dicit ergo eis ite-
rū: Pax uobis. Sēper hic de pace CHRISTI, nō quomodo mundus dat, fuit illis intel-
ligendū. Sed primo loco, pax fuit saluatoria, præparatoria, et sedatoria: secundo uero
loco, cōfirmatoria, ut missi nō turbarent, neq; formidarēt: quæ in aduētū spiritus san-
cti fuit cōsummata. Quod intelligit per id quod subditur: Sicut misit me pater, et ego
mitto uos. Pater misit eū, ut omnīū sub se, ut missus sub mittēte, operaret salutē: sic &
ipse misit discipulos, ut omnīū sub se operarentur salutem, ut missi sub mittente. Mis-
sus uerba patris sui locut⁹, nihil uerbis patris adiecit aut detraxit: sic & isti missi, uerba
CHRISTI locuti sunt, nullo addito, detractōe. Quare si qui addunt aut detrahūt, nō
sunt missi ab eo. Hæc cū dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritū sanctum. Hæc
insufflatio, quæ est spiritus emissio, indicium est qđ spiritus sanctus ab eo ad nos proce-
dit, progreditur, aduenit. Quod id innuit, Accipite spiritū sanctū. Pro æterna tamen il-
la spiratione, etsi minus huius loci intelligētia accōmoda uideatur, qui uolet, accipiat:
peperit certē hic sensus longā altercationē, cum ea significatio sit humano sensu, ac hu-
mana ratione incōprehensibilis. Quis enim generationē filij, quis etiā spirationē illam
spiritus enarrabit: & ad quid acceperūt tunc spiritū sanctū: Nūquid acceperūt illū, ut
paracletū & consolatorē, ad linguas, ad prophetias, ad interpretationes, ad abdita cor-
diū cognoscenda, ad flammantē & incōcussibilem charitatē: Nōdum certē, sed spiritū
ad remittēda peccata. Quod aperit dominus, cū subiūgit: Quorū remiseritis peccata,
remittuntur eis: et quorū retinueritis, retenta sunt. Sed quomodo remittentur, nisi co-
gnoscātur: Quomodo cognoscantur, nisi peccata sua homines cōfiteantur: Ergo cū
hæc ait dominus, cōfessionem peccatorū faciendā insinuat. Est ergo peccatorū mani-
festatio, iuris diuini. Sed quibus fieri debet: Certē ijs quibus dixit: Accipite spiritū san-
ctum. & cōtinuō subiunxit: Quorū remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorū reti-
nueritis, retenta sunt. Oportet ergo spiritū CHRISTI accipere, ad remittenda aut reti-
nenda peccata: & haud scio quæ peccata spiritus CHRISTI retineri uelit, nisi peccata
infidelitatis, quibus annexa est, ut plurimū in deū blasphemia: quale erat scribarum &
pharisæorū. nam accedentē ad deū, fidem habere oportet: quæ si perfecta sit, & plenē
quis in deū fidat, nulla uult retineri peccata, nam si credit, & perfectē fidit, odire non

potest. quis enim fidit ei quod odit: qui aut eiusmodi est, amat: credenti aut, fidēti, amāti, id est perfectā fidē habēti, nullū uult spiritus dei bonus peccatū esse retinendū: imò arbitror quod si angeli apostatae, quibus peccata retinētur, possent fidē illā, perfectam dico, habere, nō retinerentur eis à deo, sed remitterētur peccata: credūt enim, sed nō fidunt. ideo fidē illā non habēt, & minime amāt, sed odiūt: & peccata eorū, sunt in spiritum sanctū peccata, quae nō remittūtur. Fides etiā à fidendo dicta uidetur. Et quid est fidere, nisi bonitati alicuius omnino se committere, nisi in eo plenissimè sperare: Hæc electorū fides, cui spiritus sanctus nihil uult esse retinendū. Igītur si quis nō credat dominū esse filiū dei, esse crucifixū, esse uerē passum pro omniū salute: si nō credat carnis resurrectionē, animarū immortalitatē, uitā æternā: ut Marcion, & alij pleriq; hæretici: etsi illa cōfiteatur, retinētur tamē & non remittūtur. hæc sunt enim quae retinere iubētur. nā quis remittere possit sine fide: quis permittere, ut quis perpetuò deo sit infidelis: Fidē aut habenti omnia remissibilia sunt, & soli tali remissibilia. Ergo aliter tunc dominus dedit spiritū apostolis, aliter postea quinquagesimo fermè die. Et uterq; modus mūdo fuit necessarius. Fidelibus primus modus, necessarius: secundus, non usq; adeò. Ideo datū spiritus sancti donū in remissionē peccatorū, credo nunq; ablatū, neq; auferendū usq; ad diē nouissimū: licet utendi modus uarijs uarijs sit. Quod hic articulus fidei testatur, remissionē peccatorū: etsi secundus modus fuerit ablatus, CHRISTI tamen est, quādo uolet, & spiritū in mūdo, secūdo modo dare, fiat uolūtas eius semper. Spiritus CHRISTI in se unus est, & in donis multiplex. Et aliter dedit apostolis spiritū remissionis peccatorū, aliter spiritū intelligentiæ scripturarū: his enim duobus modis dedit apostolis suis ante ascēsum suum in cœlū: & tertio modo dedit in die pentecostes, quādo dedit paraclētū, id est spiritū cōsolatoriū. Sed cum dominus sic se apostolis mirificè insinuauit, & dedit eis spiritū sanctū, scilicet remissionis peccatorū: tūc Thomas nō aderat, dicēte Ioanne. ¶ Thomas aut unus ex duodecim, qui dicit Didymus, nō erat cū eis quādo uēnit IESVS. Dixerūt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominū. Ille aut dixit eis: Nisi uidero in manibus eius fixurā clauorū, & mittā digitū meum in locū clauorū, & mittā manū meā in latus eius, nō credā. Et post dies octo, iterū erāt discipuli eius intus, & Thomas cū eis. Vēnit IESVS ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: Pax uobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitū tuū huc, & uide manus meas, & asfer manū tuā, & mitte in latus meū, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit: Dominus meus & deus meus. Dicit ei IESVS: Quia uidisti me Thomas, credidisti, Beati qui nō uiderunt, & crediderūt. ¶ Thomas Hebraicè, Græcè Didymus, Latinè Gemellus appellat. Didymus dico, ut secundū poetas Castor & Pollux Didymi, id est gemelli dicebātur: et secundū ueritatis historiā Iacob & Esau Didymi, & uterq; Didymus. Sic & ille, Thomas & Didymus dictus est: nō quod gemino fuerit animo, nūc incredulo, postea credulo, sicut & omnes fuerūt apostoli, nisi iuxta Nazaræorū euāgeliū (quod citat Hieronymus) Iacobū fratrem domini ab incredulitate excipias. Dixerunt ergo Thomæ alij discipuli: Vidimus dominū. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in manibus eius fixurā clauorū, & mittā digitū meum in locū clauorū, & mittā manū meā in latus eius, non credā. Hæc est Thomæ fermè obstinata infidelitas. Et quare sic erat obstinatus: Quia diuina dispensatione, ad tēpus sibi ipsi derelictus erat: ut deus bonitatē suā amplius manifestaret ad aliorū salutē, & ad infundendā Thomæ altiorē fidē. nō enim pro uoluntate nostra, sed pro dei miseratione, fideles sumus. Magnū est si nō reluctamur fidē infundenti, quod faciebat Thomas, nolēs persuasioni ulli acquiescere, neque tot testibus, Petro, Ioanni, Iacobo, & alijs quamplurimis, qui se certiores factos ex uisu & auditu credere dicebāt. Sed quid fecit illa miseratrix, & infirmitas clemētiæ CHRISTI bonitas: Post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cū eis. Vēnit IESVS ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: Pax uobis.

Deinde

Deinde dicit Thomæ: Infer digitū tuū huc, & uide manus meas: & affer manū tuā, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Hæc fecit, qui semper nouit ex malis facere bona, siue ad iustitiā, siue ad misericordiā: ut suā eximiā manifestet bonitātē, & pro Thoma & pro posteris: sed maximè ad manifestandā misericordiā suā. Cætera quæ ostēderat alijs apostolis de magnifica dote spiritualitatis & subtilitatis corporis sui, ostēdit & Thomæ: at nō omnē corporis sui gloriā. nā umbra gloriæ, quā uiderāt Petrus, Iacobus, & Ioannes in monte sancto, hæc, uisa est illis admirabilior: ut quæ fuerit illis ecstasica. Et si post resurrectiōis gloriā (ut in Matthæo ait dominus) iusti fulgebūt sicut sol in regno patris eorū: quāta erat corporis CHRISTI gloria, si eā manifestasset: Sed tūc id nō expediebat ad ueritatis corporis fidē cōprobandā: hæc autē est ipsum, corpus illud quod in uita habuerat, resumpsisse. Id quod omnibus in resurrectione accidet. nā ut uerbo dei omnia ex nihilo repētē prodierūt: ita etiā uerbo dei corporū substantia, quātuncunq; dissipata sit, dispersa, & in atomos difflata, repētē in pristinū corpus formata prodibit. Omnes (inquit) qui in monumētis sunt, audiēt uocē filiī dei. Et animæ, siue à summis cœlorū, siue ab imis abyssi, siue ab intermedijs receptaculis, eodē uerbo dei in propriorū corporū cubilia reuertētur, & angelico ministerio ex omni loco repētē ad iudicē rapiētur (Simul rapiemur, inquit Paulus, cū illis in nubibus obuiā CHRISTO in aëra) hi ad gloriā, illi ad iudiciū, & quisq; in ppria corporis sui ueritate. ut enī animæ nostræ, quæ fluxæ substantiæ nō est & dissipabilis, nihil perit: ita & corporū nostrorū secundū substantiā nihil unq; perit, etsi fluxum sit & dissipabile. Hoc uoluit ad nostrā instructionē mūdi saluator, occasione dubitationis Thomæ, per eundē plena fide suscepta nobis esse testatū. Qñ dixit Thomæ: Infer digitū tuū huc, et uide manus meas: & affer manū tuā, & infer in latus meū. id totū respicit quod dixerat Thomas ijs, qui ipsi dicebant, Vidimus dominū: Nisi uidero in manibus eius fixurā clauorū, & mittā digitū meū in locū clauorū, & mittā manū meam in latus eius, nō credā. Qd' etsi latere credebat dominū, & eū absentē esse, aut etiā nusq; ob incredulitatē, quæ pectus suū urgebat: nequaq; tamē id eū latebat, quē nihil latere potest: neq; ipse aberat, qui nusq; nō adest: neq; usq; nō erat, qui ubiq; est, & id omne qd' uerē est. Ista omnis incredulus & qui peccat, nō credit. nā cū sit in tenebris, id deo tenebras esse putat, deumq; latere. Et hac infidelitatis nube diabolus mundū perdit. nam quis fur, quis adulter, fornicator aut immūdus, furaretur, fornicaretur, aut omnis fœditatis cœno se pollueret: si deū præsentem uideret in maiori lumine sua facta, & interna, & externa contuentē, quā si infinitæ circa ipsum accēsa essent tedæ, ad ipsius detegendā iniustitiā, & reuelandā cōfussionem: Ergo quod Thomas secū mēte uoluebat, & mētis eius infidelitatē, quā uerbis aperiebat, solus in tenebris existēs, multa cū luce præfentes oculi CHRISTI uidebant, & aures diuinitatis eius audiebant. Et quis dubitat, Thomam & digitū suum (sic uolente CHRISTO) cōspectis IESU manibus, in fixurā clauorum intulisse, & manū suā in latus eius immisisse: ut si uisus exhibitū corporis, & auditus uerborū oris audiri soliti, & abdita Thomæ reuelantis, ad inducendā de uero corpore resumpto fidem nō suffecerant: uisus simul & auditus & tactus, eius rei fidē facerēt. At Thomas tãgendo, magis tactus est. nā tacto domini corpore, tactus est diuinitate: & impleta est pax, qua dominus, dum intraret, eos salutauerat, & impleta iustificatio, qua dixerat: Noli esse incredulus sed fidelis: quia ueræ fidei luce discussis totius infidelitatis tenebris, dixit: Dominus meus, & deus meus. Et ita eū uerē resurrexisse, & uerū corpus resumpsisse credidit. Et in super, eū primus omniū apertē & dominū, & deum cōfessus est, nullus enim apostolorū ante eū, legitur dominū nostrū aperta confessione dixisse deū. Et cū dicebat, dominus meus: hæc nomenclatura nihil terreni dominij sapiēbat, sed merē diuini, quod ille uellet eū esse dominū dominantium: & sic in Thoma iam fideli loquebatur spiritus patris, qui in ijs qui fideles sunt, loquitur subli-

mia. Et ut apertè saluatorem nostrū, deum testatus est: ita & dominus respōdendo, se deum esse confirmat. quando quidem cum acceptat ut fidelē, dicens: Quia uidisti me Thoma, credidisti. Beati qui non uiderunt, & crediderunt. Quia uidisti me, rimādo & manus, latus, & corporis mei ueritatem, credidisti: quod scilicet respondisti, nimirum me dominum & deum tuum esse. Beati qui me secundū corpus non uiderunt, & crediderūt me & dominum, & deum esse. Cæterum quod Thomas adiecit ad ista, dominus & deus, uidelicet meus: particula erat affectus, & magnæ fidei expressiua. Sic respēte spiritus CHRISTI operatur, ut prius in Magdalena, hic in Thoma, postea in Paulo: ut in ijs qui magis contrarij uidebantur, gloriosior CHRISTVS appareat, Paulus in Europa prædicauit, qui fuerat omnium maximus fidei persecutor: & seminata CHRISTI fides, cuius instrumentum fuit, adhuc perseuērat. Thomas Aethiopsibus, qui fuerat omnium apostolorū maximè incredulus, & adhuc in sexagintaduobus regnis, fides CHRISTI, cuius propagandæ fuit instrumentum, perseuērat: & purius quidē (si uera sunt quæ referunt, qui illinc ad nos uenire solent) quàm in Europa, & nō in minore terræ plaga, quàm sit Europa. Illic thori casti & inuolabiles, intestina bella nulla, iustitia integra: oēs quo ad terrena, sub uno principe & monarcha, quæ perpetuò ob insignem memoriā māsuetudinīs, & iustitiæ regis Hebraici Dauid, *δμωνύμως* Dauid appellant: & quo ad spiritualia, omnes sub uno uniuersali patriarcha, spirituali CHRISTI œconomō, quæ ob memoriā Marci euangelistæ, qui eos ut & Thomas uisitauit, Ioānem Marcū appellāt: unde euāgelistam Marcum, Ioannem Marcum appellatum fuisse quidā conijciunt. Hæc narrant, qui illinc ad nos cōmigrant. Et qui hæc narrantes audiunt, quidni gaudeāt, audiēdo CHRISTVM illic apud Aethiōpas & Indos coli, & euāgelium eius rutilare? Quidni etiā tristentur, quod hic ferme omnia negligentius, quàm illic geri uideātur? Restituat IESVS CHRISTVS cūctis gentibus, terris & nationibus, suæ fidei, sui cultus, sui quæ euāgelij purū, sanctum, integrum quæ nitorē. Tūc autē partim impletū est id Sophoniæ: In igne zeli mei deuorabitur omnis terra: quia tunc reddā populis labiū electum, ut inuocent omnes nomē domini, & seruiant ei humero uno. De quo etiam in Luca, cap. 24. numero 203. diximus, ubi dictum est id, In igne zeli mei deuorabitur omnis terra: designare quod in igne spiritus sancti (qui est ardor fidei, charitatis, & nouæ legis) purgādum & absumēdum esset in ijs, qui puritatem legis nouæ erant admitturi, qui quid terrenum & carnale esset: quod quæ illi ex terrenis & carnalibus, cœlestes atque spirituales essent euasuri. De hoc autem igne zeli domini, Deuteronomij cap. 37. mentio fit, ubi sic habetur: Dominus de Sina uēnit, de Seir ortus est nobis, apparuit de mōte Pharan, & cum eo sanctorū milia. In dextera eius, ignea lex, dilexit populos. Dextera patris, CHRISTVS dominus: Lex ignea, lex amoris, lex gratiæ, lex ignis zeli domini, lex noua, lex spiritus, lex perfectæ libertatis. Et quomodo nō intelligeretur esse lex amoris, cum dicatur, Dilexit populos: nam & per eam dilectionē, quā habet in filio suo, dedit legē illā pater æternus omnibus gentibus, populis, nationibus: et in filio simili nobis, sed sine peccato, homine factō, diligit omnes populos. CHRISTVS est ratio dilectionis omnium, libertatis omnium, & salutis omnium. Et ad hoc ipsum ut dilectione filij dei omnes saluari possent, subdit per prophetiæ spiritū: Quia tunc reddā populis labiū electū, ut inuocent omnes nomen domini, & seruiant ei humero uno. Quod nā labiū? Nimirum labiū spiritus sancti, labium, loquelāque apostolicā dono sancti spiritus apostolis & populis infusam. De quo in actis apostolicis dicitur: Nōne ecce omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audiuimus unusquisque linguam nostrā, in qua nati sumus? Parthi & Medi & Elamitæ, & qui habitāt Mesopotamiā, Iudæam & Cappadociam, Pontū & Asiam, Phrygiā & Pamphyliam, Aegyptū, & partes Libyæ, quæ est circa Cyrenem, & aduenæ Romani: Iudæi quoque & Profelyti, Cretes & Arabes, audiuimus eos loquentes nostris linguis

stris linguis magna lia dei. Sed & ex eisdē ca. 10. populi labiū electū suscepērūt, ubi sic habetur: Adhuc loquēte Petro uerba hæc, cecidit spiritus sanctus super oēs, qui audiebāt uerbū. Et obstupuerūt ex circūcisione fideles, qui uenerāt cū Petro: quia & in nationes gratia spiri⁹ facti effusa est. Audiebāt em̄ illos loquētes linguis, & magnificātes deū. Ecce labiū electū, labiū spiritus sancti redditū est apostolis, & insuper populis, tū per apostolos & discipulos, tū per seipfos: et Sophonias prophetia ex ordine cōpleta. Sed et de Aethiopibus et Indis, quos diuina sorte suscepit Thomas illustrādos, subdit Sophonias: Ultra flumina Aethiopiae, inde supplices mei, filij disperforū meorū deferent munus mihi. Quinā dicūtur dispersi, nisi apostoli domini, qui in omnē terram ad annunciandū euāgelium pacis, uerbū dei altissimi, uerbum aeternae reconciliationis dispersi fuerūt: Qui filij eorū: nisi qui per eos CHRISTO domino fide adhæserūt, & filij dei facti sunt: Qui omnes detulerūt munera domīno: fidē, spem, charitatem, et suas immaculatas animas. Et id factū est per Thomā, & alios apostolos in toto mūdo, & in omni natione. Porro quales tūc futuri essent Christiani, declarat idē propheta: quia tunc omnis humana adinuentio casura erat. In die illa (inquit) nō cōfundēris super cunctis adinuentioibus tuis, quibus prauaricata es in me. Pro superbia regnatura erat humilitas. Tunc (inquit) auferā de medio tui magniloquos superbīae. Tūc in omni loco populus dei, futurus erit pauper spiritū, & positurus totam fiduciam suā in domino. At enim: Et derelinquā in medio tui populū pauperē & egenū, & sperabūt in nomine domini. Et subdit qd' nō essent facturi iniquitatē, neq; locuturi mēdaciū, nec inueniēda esset in ore eorū lingua dolosa: sed pascerētur à domino. At quonā pastu, nisi doctrina uitæ aeternae: Et quiescerēt, in pace scilicet filij dei: & nullus esset qui eos, neq; in hac uita, neq; in altera exterreret: sed omnia illis plena essent laude spiritali & iubilatione, lætitiā & perenni exultatione. Et hoc quia (inquit) Rex Israël dominus in medio tui, nō timebis malū ultra. Et rursus: Dominus deus tuus in medio tui, fortis, ipse saluabit. Et talis fuit populus Christianus, dispersis per uniuersum mūdum apostolis & discipulis. Et etiā quādo cūq; erit populus euāgelicus, populus nō titulo tenus, sed re ipsa, & spiritu Christianus. Quod & iā factū est. Et licet id aliquādo intercederit, carne uincēte spiritū: adhuc tamē futurū est, fiet q; cū cōplebitur quod in calce illius cap. adijcit idē Sophonias in persona dei hūc in modū loquēs: Dabo enim eos in nomen, & in laudē oibus populis terræ, cū cōuertero captiuitatē uestrā corā oculis uestris, dicit dominus. Quid est hic nomē, nisi nomē Christianū, sed secundū ueritatē & spiritū? Et quæ laus apud oēs populos terræ: nisi quæ est in uera unius dei cognitiōe, in unius solius uero cultu, cessante omni humana adinuentione, & sola diuina uincēte? Sed nimis longū esset, hāc prophetiā, quæ hic de Christianis habetur, tum qui fuerunt, tū qui sunt, tū qui futuri sunt, ad amissim enucleare: inter quos semper est CHRISTVS dominus, rex Israël, deus fortis, saluās eos. Utinam ergo id simus, quod dicimur. Sed cum dominus dixit, Beati qui nō uiderūt & crediderunt: hæc uerba iā factorū habent certitudinem, & omnis temporis intelligentiam. quia & qui præcesserāt & nō uiderant, sed crediderant, ut propheta, & ueteris legis iusti, beati, & qui tunc erant, credebant autem et si non uiderant, beati: & qui postea usq; ad cōsummationem mundi futuri erāt, & non erāt uisuri, attamē credituri, beati. Ergo si uolumus, etiam diuini oris prænunciatione esse beati, credamus: tamen si non uiderimus, uisuri aliquando gloriosius quā Thomas, & Petrus, & Ioānes, & Iacobus, & reliqui apostoli, & beatissima etiā mulierum uirgo MARIA, quamuis etiā esset uerissima mater dei & carne, et spiritu, tūc unq; uiderint. Hæc fides, uerissima & certissima est, quam non homo, sed deus infundit. Si hāc habere possumus (possumus autē, si nos nihil posse intelligamus, sed deū oia posse) ex uerbo CHRISTI, quod est ueritas, beati sumus. Et subdit Ioānes. ¶ Multa quidē & alia signa fecit IESVS in conspectu discipulorū suorū, quæ nō

» sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia IESVS est filius dei:
 » & ut credentes, uitam habeatis in nomine eius. ¶ Signa quæ dicta sunt, fecit IESVS in
 cōspectu discipulorū suorū, in super & multa alia, quæ nō sunt in hoc euangelio, id est
 in ijs huius euangelij quæ præcellerunt, aut in ijs quæ sequuntur, quorū nonnulla etiā
 ab alijs euāgelistis memoriæ sunt prodita. Hæc autem quæ scripta sunt, neq; propter
 apostolos, neq; propter eos, qui tūc erāt & apostolos audiebāt (isti em̄ ex auditu uocis
 credebāt, id est præparabāt ad credendū, id perficiēte in auditu iterno, spiritu sancto)
 sed propter posteros, & nos ipsos ut credamus: ut sicut illi per uocē, sic & nos per scri
 pturā præparemur, ut spiritus sanctus in nobis secreta, internāq; operatione perficiat
 fidem. Quā fidem? Quod IESVS est filius dei, & quicquid nobis reliquit credēdum.
 Et ut credentes, uitā habeamus in nomine ipsius, in diuinitate eius, in ipso filio dei, qui
 ipse nomen suū est: credentes non propter nos, sed propter ipsum, & optantes uitam
 illā æternā, quæ maior est omni uitā, nō propter nos (quid enim sumus? Ex nihilo ni
 hil) sed propter ipsum qui est, qui uerē est, & qui est omne quod est. Nihil est, nisi bo
 num: ipse autē est omne bonū. Vt per ipsum, et cū ipso, non in nobis qui nihil sumus,
 nisi uanitas & inanitas, sed in spiritu suo qui replet omnia, laudemus, exaltemus, & glo
 rificemus patrē superbonū: quē per ipsum, & cum ipso, & spiritu sancto decet omnis
 honor, gloria & adoratio, in omnia & super omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT VIGESIMVMPRIMUM.

149

Ostea manifestauit se iterum IESVS ad mare Tiberiadis.
 Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Tho
 mas qui dicitur Didymus, & Nathanaël qui erat à Cana
 Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis eius duo. Di
 cit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & 5
 nos tecum. Et exierunt & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendi
 derūt. Mane autē factō, stetit IESVS in litore: nō tamen cognouerūt discipu
 li quia IESVS est. Dicit ergo eis IESVS: Pueri, nunquid pulmentariū ha
 betis? Responderunt ei: Nō. Dixit eis: Mittite in dextrā nauigii rete, & in
 uenietis. Miserunt ergo, & iam non ualebant illud trahere præ multitudine 10
 piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat IESVS, Petro: Domi
 nus est. Simō Petrus cū audisset quia dominus est, tunica succinxit se (erat
 enim nudus) & misit se in mare. Alii autem discipuli nauigio uenerunt (nō
 enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahētes rete pisciū. Vt
 ergo descenderūt in terrā, uiderunt prunas positas, & piscem superpositum 15
 & panem. Dicit eis IESVS: Afferte de piscibus, quos prædidistis nūc. Ascē
 dit Simon Petrus, & traxit rete in terrā plenū magnis piscibus, centū quin
 quagintatribus. Et cū tanti essent, nō est scissum rete. Dicit eis IESVS: Ve
 nite, prædete. Et nemo audebat discumbētium interrogare eū, Tu quis es?
 scientes quia dominus est. Et uenit IESVS, & accepit panē & dabat eis, & 20
 piscē similiter. Hoc iā tertio manifestatus est IESVS discipulis suis, cum sur
 rexisset à mortuis. ¶ Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro IESVS:
 150 Simō Ioānis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiā domine, Tu scis quia amo
 te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterū: Simon Ioānis diligis me? Ait
 illi: Etiā domine, Tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei 25
 tertio: